

De Zusters van Mariadal: achtergronden en ontstaan

23

Inleiding

In 2007 verscheen bij gelegenheid van het 175-jarig bestaan van de Zusters Franciscanessen van Roosendaal het boek *Vierentachtig verdiepingen: beelden en woorden bij de vierentachtig huizen gesticht en bewoond door de zusters Franciscanessen van Roosendaal*.¹ In dit boek met beschrijvingen van alle huizen, zelfs de geringste, waar de zusters gewoond, geleefd en gewerkt hebben, staat een korte notitie over Mariadal. Het klooster is gesticht in 1934. Het werd bewoond door een kleine groep zusters. Hier was het bestuurscentrum gevestigd. Tevens merkt de auteur op dat er allerlei activiteiten plaatsvonden en dat het huis een gastvrije plaats bood aan allerlei groepen om te vergaderen, zich te bezinnen of elkaar te ontmoeten.

Het bestuurscentrum is niet het stichtingshuis. De oorsprong van de congregatie van Mariadal lag aan de Roosendaalse Molenstraat. Daar huurde de stichteres van de congregatie, Mère Marie-Joseph Raaymakers², op 1 september 1832 een huis van de Roosendaalse burgemeester Van Gilse. Op die datum namen vijf zusters uit Etten hun intrek in dit huis.

Franciscus en Clara van Assisi

Het feit dat deze zusters uit Etten afkomstig waren, wijst op een langere voorgeschiedenis. In dit artikel belichten we de achtergronden van de congregatie, de aanleiding voor de bouw van Mariadal en het gebruik van dit klooster. De vroegere naam van de Franciscanessen van Mariadal luidt 'Penitenten-Recollectinen van de Onbevleete Ontvangenis'. De huidige naam van de congregatie wijst erop dat de zusters behoren tot de volgelingen van Franciscus. Judith de Raat wijst in haar publicatie *Een verborgen schat* erop dat de orde waarvan Franciscus van Assisi de grondlegger is, vergeleken kan worden met een boom.³ Deze boom heeft drie grote takken: de franciscanen, de clarissen en de zogenoemde derde orde. Franciscus van Assisi (1198-1226) was de zoon van een lakenkoopman. Na een bekeringsproces brak hij met zijn vader en leidde een leven van boete en armoede. Door letterlijk arm te worden streefde hij ernaar om Jezus Christus zo natuurgelukkig mogelijk na te volgen en zich met Hem te identificeren.⁴ Deze liefde voor armoede ging samen met een grote verering van de eucharistie. Al snel kreeg Franciscus mannelijke volgelingen. Voor hen schreef hij een kloosterregel die waarschijnlijk bestond uit een verzameling citaten uit het Nieuwe Testament. Paus Innocentius III keurde deze regel in 1209 goed.

Franciscus van Assisi snijdt de haren van Clara van Assisi bij gelegenheid van haar kloosterintrede. (Glas-in-loodraam in het kapucijnerklooster Maria Hilf te Gubel, Zwitserland)

Door het toetreden van Clara van Assisi (1194-1253) in 1212 ontstond een vrouwelijke tak. Clara van Assisi was een adellijke dame. Zij werd zo geraakt door het getuigenis van Franciscus dat zij zich bij hem aansloot. Bij haar sloten zich jonge vrouwen aan. Ook zij kozen vrijwillig voor een leven van armoede. Kort voor haar dood zette Clara haar levensvorm op papier. Paus Alexander IV bevestigde deze. De door Clara gestichte en naar haar genoemde kloosterorde vormt de tweede orde. De clarissen vormen een zuiver contemplatieve orde.

De derde orde

Het verlangen naar een diep-christelijk leven bestond niet alleen bij kloosterlingen maar ook bij leken die midden in de samenleving stonden. Zij waren gehuwd en oefenden een beroep uit. Nog voor het optreden van Franciscus woonden in een aantal steden de zogenaamde boetelingen (penitenten). Zij onderscheidden zich van de overige bevolking door hun eenvoudige kleding en godsdienstige levensstijl. In de dertiende eeuw raakten zij onder invloed van de minderbroeders. Uit deze groep groeide de derde orde. Men noemt hen ook wel tertiarissen. In 1221 stelde Franciscus ook voor hen een regel op. Paus Gregorius IX sprak al in 1238 in een brief aan de Boheemse prinses Agnes van Praag (1211-1282) over de drie ordes die Franciscus stichtte: de minderbroeders, de slotzusters en de boetelingen.⁵

Aanvankelijk ging het dus om een lekenorde. Tegen het einde van de dertiende eeuw had dit leven zijn definitieve vorm gevonden. De leden hielden hun gebedsoefeningen in eigen kapellen en huizen, onafhankelijk van de eerste orde. Paus Nicolaas IV, de eerste franciscaan die tot paus gekozen werd, erkende in 1289 deze orde en bracht een zekere uniformering aan. De leden van de eerste orde kregen de leiding. De derde-ordelingen droegen voortaan dezelfde kleding en bezaten

dezelfde statuten. Voor vrouwen werd de clausuur (afgesloten van de buitenwereld) voorgeschreven. Volgens Judith de Raat werd de 'franciscanisatie' van deze groepen een feit.⁶ Hildo van Engen spreekt over het proces van verkleoosterling.⁷ Deze vrouwen, ook al leefden ze in kloosterverband, volgden een regel die voor leken was opgesteld. Wanneer deze zogenaamde tertiariissen een nieuw huis stichtten ontstond een nieuwe congregatie. Van Engen behandelt in zijn dissertatie de verspreiding van deze derde orde in het middeleeuwse bisdom Utrecht dat destijds vrijwel overeenkwam met de Noordelijke Nederlanden en de Zeeuwse eilanden.

Hervormingen binnen de franciscaanse kloosters

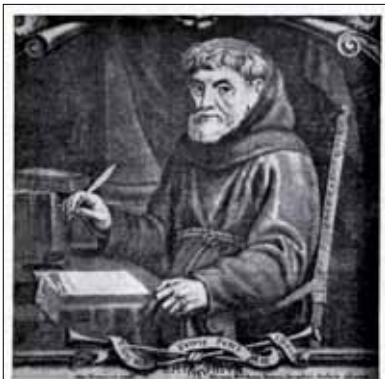
Binnen de franciscaanse familie ontstonden vanaf het begin geschillen over de juiste interpretatie van Franciscus' regel. Deze gingen vooral over de beleving van de armoede. In de loop der geschiedenis ontstonden binnen de franciscaanse beweging steeds groeperingen die terug wilden keren naar de radicaliteit van de oorsprong. De Raat ziet de vele hervormingen binnen de orde als een teken van de dynamiek binnen de franciscaanse familie.⁸ Overigens onderscheidt de franciscaanse kloosterfamilie zich hierin niet van andere kloosterfamilies als de benedictijnse.

Kapucijnen en recollecten

In de zestiende eeuw klonk binnen de gehele kerk de roep om een diepgaande hervorming. De bekendste hervormer uit deze tijd is Maarten Luther. Volgens de overlevering spijkerde Luther op 31 oktober 1517 zijn 95 stellingen op de deur van de slotkerk van het Duitse Wittenberg. Binnen de katholieke kerk kwam een reactie op gang. De bisschoppen kwamen bijeen in het Noord-Italiaanse Trente. Het Concilie van Trente (1545-1563) formuleerde het katholieke antwoord op deze hervormingsbeweging. Ook binnen de franciscanerorde leefde het verlangen naar vernieuwing. In de periode 1525-1528 wilden enkele minderbroeders in Italië als kluizenaar gaan leven. Zij kregen hiervoor pauselijke toestemming om dit in een onafhankelijke orde te doen. Zo ontstonden de kapucijnen. De kapucijnen leidden een teruggetrokken leven in hun eigen kloosters. In 1585 vestigden de eersten zich in Antwerpen en in 1617 in 's-Hertogenbosch. Zij brachten hun wereldmijdende, op meditatie gerichte spiritualiteit mee naar Nederland. De Kok beschrijft de eigen aard van deze meditatie.⁹ De kapucijner auteurs, van wie Benedictus van Canfield (1562-1610) de bekendste is, koesterden een groot wantrouwen jegens de menselijke mogelijkheden. Het zwaartepunt ligt bij de genade. De norm van de volmaaktheid is de wil van God zoals die aan ons geopenbaard wordt. De mens moet groeien in de kennis van de Openbaring. Dat gebeurt door de overweging van de heilsfeiten. Deze meditatie werd zorgvuldig geprogrammeerd en de te overwegen stof in

het officie voorgelezen. Tegelijkertijd ontried men kloosterlingen zich in te laten met profane bezigheden. Men wantrouwde in deze stroming de mystieke ervaring. De Kok tekent aan dat deze auteurs ook buiten de kring van de kapucijnen invloed kregen, zo ook bij de franciscanen.¹⁰ Omdat het gaat om een methodische vorm van meditatie waarbij men zich in stilte terugtrekt om zichzelf te verzamelen, (of, modern gezegd, in zichzelf te keren) spreekt men over recollecten, naar het Latijnse woord *recolligere* dat verzamelen betekent.

In 1593 koos het generaal kapittel van de franciscanen dat te Valladolid gehouden werd Bonaventura van Caltagirone tot generaal-overste. Hij besloot dat elke provincie drie recollectiehuizen moest stichten die telkens buiten de steden lagen. Daar zouden broeders zich in afzondering wijden aan gebed en meditatie. In Noord-Nederland kwam hiervan niets terecht maar wel in de Zuidelijke Nederlanden. De provinciaal van de provincie Germania Inferior wees na enkele verwikkelingen in 1604 het klooster Boetendaal in de omgeving van Brussel aan tot recollectiehuis in de hoop dat de strenge en ascetische levenswijze van de franciscanen aldaar ook de anderen aan zou steken. Dit klooster bleek aantrekkelijk voor leken die daar kortere of langere tijd verbleven. De invloed van Boetendaal strekte zich uit buiten de grenzen van de provincie Germania Inferior. In de provincie Flandria leidde de recollectenbeweging tot conflicten tussen de franciscanen onderling.¹¹ Binnen de Vlaamse provincie kwamen Petrus Marchant (1585-1661) en Mathias Hauzeur (1589-1676) tegenover elkaar te staan. Marchant was een voorstander van een gematigd recollectie-programma dat voor alle leden van de provincie zou gelden. Hauzeur had zeker bewondering voor de recollectenbeweging, maar was er tegen om van alle huizen recollectenhuizen te maken. Marchant kreeg de kloosters in Vlaanderen achter zich, terwijl Hauzeur zijn aanhang vond in Wallonië. Marchant stuurde aan op een nieuwe provincie-indeling waarbij de provinciegrenzen samenvielen met de taalgrenzen. Deze kwam in 1629 tot stand.

PATER PETRUS MARCHANT, O.F.M. († 1661),
samensteller van de Constituties der
Penitenten-Recollectinen.

Petrus Marchant (1585-1661).
(Gedenkboek 17)

Joanna van Jesus (Joanna Baptista Neerinckx, 1576-1648), stichteres van de Reforme van Limburg. (Annette [14])

Recollectinen

De reguliere derde orde stond, zoals gezegd, onder de jurisdictie van de eerste. Zo onderhield Petrus Marchant ook contacten met de kloosters van vrouwelijke tertiariissen, zoals dat van Gent. De Gentse tertiariissen wijdden zich aan de ziekenzorg. In de volksmond noemde men hen de 'grauwe zusters', naar de grijze kleur van hun habijt. Op 1604 trad Joanna Baptista Neerinckx bij hen in. Deze jonge vrouw was op 3 augustus 1576 geboren in Gent. Zij stamde uit een voorname familie. Zij nam de naam aan van zuster Joanna van Jesus. Geleidelijk aan groeide bij haar de overtuiging dat het Gentse klooster hervormd moest worden. De provinciaal van de franciscanen gaf aan Petrus Marchant de opdracht om samen met haar dit klooster te hervormen.¹² Nadat Marchant zich ervan vergewist had dat haar bedoelingen oprecht waren en ze kon rekenen op steun van de communiteit, riep hij een kapittel bijeen. Op dit kapittel werd het slot (afgesloten zijn van de buitenwereld) ingevoerd en Joanna van Jesus tot overste gekozen. Er rees echter verzet. Een minderheid van de zusters tekende aan dat men zich bij het intreden niet tot het slot verplicht had. Er werd geprobeerd tot een middenweg te komen. Joanna van Jesus trad af als overste, maar bleef vooralsnog in Gent wonen. Omdat het op de lange duur onmogelijk bleek om samen te leven, besloot pater Marchant uit te zien naar een nieuwe verblijfplaats voor Joanna en enkele medezusters. In 1623 wist hij voor hen een huis te krijgen in Limbourg-Dolhain nabij Verviers. Daar namen zuster Joanna van Jesus en vier door haar uitgekozen zusters hun intrek.

Penitenten-recollectinen

28

Daar legde zij de grondslag voor de eerste congregatie van de penitenten-recollectinen. Haar levenswijze sloeg aan. Vanaf het begin leefden de zusters volgens de constituties van pater Marchant. Deze waren op hun beurt gebaseerd op de regel voor de derde orde van paus Leo X. Na tien jaar, op 15 juli 1634, keurde paus Urbanus VIII deze constituties goed. Joanna van Jesus stierf op 26 augustus 1648. Bij haar overlijden waren buiten het klooster in Limbourg-Dolhain vijftien kloosters bij haar hervorming aangesloten.¹³ De door haar begonnen hervorming is later aangeduid als de Reforme de Limbourg. Ook na haar dood sloten zich verschillende kloosters bij deze hervormingsbeweging aan, waaronder die in Roermond (1666), Maastricht (1674), Weert (1696) en een klooster in Leuven (1696). Steden als Roermond, Weert en Maastricht stonden niet onder het gezag van de Republiek der Zeven Provinciën. Daar kon men het rooms-katholieke geloof in alle vrijheid belijden. Judith de Raat geeft een korte schets van de spiritualiteit van Joanna van Jesus.¹⁴ Een van haar belangrijkste geschriften is getiteld *Pratique pour marcher le chemin Royal de l'amour divin*. Zij beschrijft vier etappes op de weg van de goddelijke liefde. Zij bespreekt een viertal deugden die men blijvend moet beoefenen. Als eerste noemt Joanna van Jesus de zuiverheid van hart. Het hart moet vrij zijn, zuiver. De tweede is de armoede van geest of de nederigheid. De derde is de liefde. Deze moet de geest in het klooster typeren. De laatste is die van de lichamelijke versterving. De versterving is geen doel op zich maar het gaat erom dat de kloosterling zich een zekere onverschilligheid jegens de natuurlijke neigingen van de mens eigen maakt om zo innerlijk vrij te worden. Deze versterving dient als voorbereiding op de eenwording met God.

De komst naar Nederland

Juist in de achttiende eeuw stond het kloosterleven aan kritiek bloot. Volgens velen werkten kloosterlingen niet, terwijl de kloosters over enorme rijkdommen beschikten. Dit had ook zijn weerslag op de politiek. In de Zuidelijke Nederlanden troffen de Oostenrijkse keizerin Maria Theresia en haar zoon Joseph II beperkende maatregelen voor de kloosters. Enkel de actieve religieuzen, die zich wijdde aan ziekenzorg en onderwijs, mochten blijven bestaan. De Fransen waren nog radicaler. In 1796 hieven zij alle kloosters in de Zuidelijke Nederlanden op. De bezittingen werden in beslag genomen. Ook de kloosters van de Reforme de Limbourg ontkwamen hieraan niet. De zusters van het klooster in Leuven zochten naar mogelijkheden hun leven elders voort te zetten. Ze hadden twee adviseurs: de kapucijn Linus van Sint-Oedenrode, gardiaan van het Leuvense klooster, en hun biechtvader Anthonius van Gils, een seculier priester.¹⁵ Beiden waren geboren in het huidige Noord-Brabant. Ook zij moesten Leuven verlaten en trokken naar hun geboortestreek. Twee zusters uit het Leuvense vertrokken

Mère Marie Joseph van Jesus (Maria Raaymakers, 1781-1867), stichteres van de Congregatie van de Penitenten-Recollectinen van Etten. (Annette [14])

naar de Bataafse Republiek. Toen ze in Bokhoven aankwamen, verwees de plaatselijke pastoor hen naar een huis in Besoijen (bij Waalwijk). Daar voegden zich nog drie zusters bij hen, twee uit Leuven en een uit Maastricht. Zij kozen Mère Constance van der Linden tot hun overste. In 1800 nam de communititeit haar eerste novice aan, Marie Raaymakers (1781-1867), een nichtje van pater Linus.

De gang naar Dongen

Deze Marie Raaymakers zal van beslissende betekenis zijn voor de ontwikkeling van de penitenten-recollectinen in Nederland. Haar aantekeningen vormen een belangrijke bron voor de ontstaansgeschiedenis van de Roosendaalse congregatie. Het leven in Waalwijk was niet eenvoudig. In het door de Fransen bezette gebied stond de regering vijandig tegenover het kloosterleven. Voor zover ze leefden volgens de constituties van de Reforme de Limbourg, gebeurde dit in het geheim. Ze waren straatarm. Om in hun inkomsten te voorzien besloten de zusters tot de oprichting van een pensioonaat voor meisjes. Dit paste in hun traditie.¹⁶ Vermoedelijk had hun overste een kasteeltje, net buiten Waalwijk gelegen, op het oog. De eigenaar woonde in Breda. Op 9 november 1800 maakten de overste van het klooster, Mère Constance, en een medezuster, zuster Françoise, een tocht naar Breda om te onderhandelen over de aankoop van dit slotje. Nu stormde het op die dag hevig. Beide zusters kwamen in Dongen terecht waar ze allerhartelijkst ontvangen werden door de lokale pastoor Lambert van Gils. Ze vertelden hem over het doel van hun reis, de stichting van een pensioonaat. Nu trof het dat deze pastoor dit ook wilde. In Dongen bevond zich een geschikte locatie, het 'Bollekens Slotje'. Dit huis was eigendom van dokter Jan Oomen, de broer van Adrianus Oomen, de vicaris-generaal van het bisdom Antwerpen waaronder West-Brabant destijds ressorteerde. Vicaris Oomen stemde niet alleen in met de plannen maar stelde zich ook beschikbaar als geestelijk directeur van de zusters.

Op 26 maart 1801 betrokken de zusters hun nieuwe huis in Dongen. Aanvankelijk bestond de communititeit uit vijf zusters en één novice. Op 17 december 1802 deden twee novicen hun eeuwige professie onder wie Marie Raaymakers. Zij heette voortaan soeur Marie-Joseph.

Het leven in Dongen

30

Voor de kapucijn pater Linus betekende dit dat zijn taak erop zat. Hij trok zich terug in het begijnhof van Lier waar hij rector werd. De geestelijke leiding over het klooster berustte vanaf dat moment bij de Antwerpse vicaris-generaal Adrianus Oomen. Hij werd in 1816 opgevolgd door Johannes van Hooydonk, de latere bisschop van Breda.¹⁷ Dit had voor de religieuzen vergaande consequenties. Wereldheren hadden minder oog voor de kloosterlijke spiritualiteit en wilden de zusters veelal inzetten voor eigen doelen. Zo ook bij Oomen. Enkel het wezenlijke van het religieuze leven moest naar zijn opvatting behouden blijven. Het kloosterleven werd ondergeschikt aan het werk. Zo werd het nachtofficie afgeschaft. De zusters baden voortaan de metten en de lauden (het kerkelijk nacht- en ochtendgebed) op de vooravond, zodat zij zeven uur nachtrust hadden. Tevens werd het vasten versoepeld. De zelfkastijding, een in katholieke kring gebruikelijke boeteoefening, verdween ook. De zusters legden zich, hoewel niet altijd van harte, neer bij deze veranderingen in hun leefpatroon.¹⁸

Stichting van Etten

In Dongen wijdde de zusters zich aan het onderwijs aan meisjes. Het aantal pensionnaires groeide snel. In 1802 waren er al 27. In 1804 koos men daar zuster Marie-Joseph tot novicenmeesteres en in 1814 tot vicares (plaatsvervangend overste). Juist in deze periode speelde zich een aantal belangrijke politieke ontwikkelingen af. De Franse overheid voerde een anti-kloosterlijke politiek. Voor het bestaan van kloosters was keizerlijke en later koninklijke toestemming nodig. Omdat de zusters deze niet bezaten, hielden ze hun levenswijze voor de buitenwacht verborgen. Ze droegen in die beginperiode geen habijt. In 1812 bepaalde Napoleon dat religieuze instellingen maar twintig personen

Huize Adama te Etten-Leur in 1820, de locatie waar de Congregatie van de Penitenten-Recollectinen zich vestigde. (Tekening in Annette [16])

mochten tellen. Toen in 1814 Mère Constance stierf, kozen de zusters Mère Augustine tot haar opvolgster. Zij was in feite geen voorstander van nieuwe stichtingen, dit in tegenstelling tot haar vicares. Zuster Marie-Joseph genoot echter de steun van de geestelijk directeur J. van Hooydonk.

Toen het klooster in Dongen te groot werd, besloot men een nieuw huis in Etten (Noord-Brabant) te stichten. In 1820 vestigden zich zes zusters onder wie een postulante en een novice uit Dongen op het Withof en begonnen daar een pensionaat. Dat voorzag in een behoefte. Zuster Marie-Joseph was hun eerste overste. In de traditie van de penitenten-recollectinen was elk nieuw huis zelfstandig. Bijhuizen kenden ze eigenlijk niet. De anonieme schrijfster van het gedenkboek dat de penitenten-recollectinen van Roosendaal uitgaven bij hun honderdjarig bestaan, wijst erop, dat het van meet af aan in de bedoeling lag dat Etten zelfstandig werd.¹⁹ De postulante en de novice legden hun eeuwige geloften in Etten af en niet in het moederhuis in Dongen.

Stichting in Roosendaal

Twaalf jaar later was de Roosendaalse geestelijkheid op zoek naar zusters om het onderwijs te verzorgen. Na de afscheiding van België was Roosendaal een grensplaats. In bloemrijke bewoordingen schetst de schrijfster van bovengenoemd gedenkboek de ongunstige economische en zedelijke situatie van deze stad. In Roosendaal was een compagnie soldaten gelegerd en dat had een verkeerde invloed op de situatie. Voor de meisjes was een handwerkschool opgericht, geleid door twee ongehuwde vrouwelijke leken. Zij waren niet in staat de zaak in de hand te houden.²⁰

De geestelijkheid, bij monde van de wereldheer kapelaan A. Hellemons van de Sint-Jansparochie, ging op advies van apostolisch vicaris Van Hooydonk naar de zusters in Etten om hun hulp te vragen. Ofschoon

Burgemeester Johannes Petrus van Gilse
omstreeks 1825. Een anonieme crayontekening.
(Fotocollectie gemeentearchief Roosendaal)

die zusters moeilijk mensen konden missen besloot Mère Marie-Joseph vijf zusters te sturen. Mère Marie-Joseph stelde zuster Augustine tot overste aan. Op 1 september 1832 arriveerden die in Roosendaal. Zij huurden voor een half jaar een huis van de Roosendaalse burgemeester Van Gilse aan de Molenstraat. Zij bouwden door een list de stallen van het herenhuis om tot schoollokalen. De cavalerie had in de stallen haar paarden gezet. Toen de soldaten met de dieren op oefening waren, maakten de zusters snel de lege stallen schoon en maakten ze gereed om als klaslokaal te dienen. Toen de soldaten terugkeerden waren ze eerst boos, maar toen ze begrepen dat de zusters in overleg met burgemeester Van Gilse gehandeld hadden, bonden ze in.

Bij het verstrijken van de huurtermijn ontstond er een conflict. De Roosendaalse overste Mère Augustine had een hang naar het zuiver contemplatieve leven en wilde het onderwijs zoveel mogelijk beperken. Ze beïnvloedde de apostolisch vicaris zo dat deze Mère Marie-Joseph verbood het huis te kopen, ook wegens de hoogte van de koopsom. De zusters overwogen een kleiner huis te kopen tot Van Gilse de prijs verlaagde. Mgr. Van Hooydonk verleende toen Mère Marie-Joseph toestemming het huis te kopen. Voor haar was dit aanleiding om te overwegen de school uit te breiden met een pensionaat. Mère Augustine kon zich hiermee niet verenigen. Zij verliet Roosendaal in 1833 om in te treden bij de kapucinessen in Bourbourg (Frans-Vlaanderen). Toen Mère Marie-Joseph dit vernam, reisde ze onmiddellijk naar Roosendaal om het bestuur van het huis op zich te nemen. In Etten stelde ze een plaatsvervangster aan.

Toch werd in eerste aanleg geen pensionaat opgericht. Op aandrang van J.L. le Sage ten Broek, een bekende bekeerling, besloten de zusters tot de oprichting van een weeshuis met lagere school. Ze toonden zich gevoelig voor de noden van de tijd, omdat als gevolg van een cholera-epidemie veel kinderen hun ouders verloren hadden. Het stedelijk armbestuur steunde de plannen en de beide kapelaans van de Sint-Jansparochie, Hellemons en Van Aken, organiseerden een collecte die ongeveer 1.000 gulden opbracht.

Al snel bleek dat het leiden van zowel een weeshuis als een school de krachten van de zusters te boven ging. Mère Marie-Joseph besloot het weeshuis op te heffen en zich enkel te richten op het onderwijs, temeer omdat de verzorging van wezen een taak was van het burgerlijk armbestuur. De zusters verzorgden wel de reeds opgenomen wezen. Marie-Joseph hernam het plan een pensionaat op te richten. Zo legde zij de basis voor een onderwijscongregatie.

Op 4 maart 1834 startte het pensionaat. Uit de toestroom van leerlingen bleek dat dit in een behoefte voorzag. De groei van Roosendaal deed geen afbreuk aan de kostscholen van Etten en Dongen. Het pensionaat riep wel weerstand op bij de Ettense zusters. Zij voelden zich door Marie-Joseph verraden.²¹ In de loop van 1834 werd Roosendaal een zelfstandige stichting en als zodanig in 1835 erkend. Nog in hetzelfde jaar traden de eerste postulanten in en op 6 juli 1835 deed

zuster Martha Vos haar plechtige professie. Volgens de schrijfster van het gedenboek had Mère Marie-Joseph een open oog voor de noodzaak van de uitbreiding van de congregatie. Zo wilde ze haar vleugels uitslaan naar het noorden van Nederland om daar door de stichting van kloosters en pensionaten het katholiek onderwijs op te bouwen.²² De eerste stichting gebeurde echter in Noord-Brabant, in Oudenbosch. In 1838 kocht Mère Marie-Joseph na overleg met apostolisch vicaris Van Hooydonk een groot huis in deze plaats. Het was haar bedoeling dat deze stichting verenigd bleef met Roosendaal. Toch gaf Van Hooydonk deze stichting toestemming zich af te scheiden van Roosendaal, zodat er vanaf dat moment in het apostolisch vicariaat vier zelfstandige stichtingen van penitenten-recollectinen bestonden. Vanaf 1840 sloeg de Roosendaalse congregatie haar vleugels uit naar Holland. Op verzoek van de franciscanen stichtten zij een klooster in Rotterdam en in 1841, eveneens op verzoek van de franciscanen, een in Woerden. In 1842 namen de zusters de zorg voor een weeshuis in Den Haag op zich en in datzelfde jaar stichtten ze een pensionaat in Montfoort. Vanaf 1842 wijdden de zusters zich aan de missie op Curaçao.

Strijd om de geest van pater Marchant

Deze ontwikkelingen vereisten aanpassingen binnen het kloosterleven, zodanig dat de geest van de penitenten-recollectinen behouden bleef. Juist hieraan waren de zusters sterk gehecht. Het ging dan vooral om de constituties van pater Marchant. Deze ademden de geest van armoede en afzondering. Bij de penitenten-recollectinen waren alle kloosters zelfstandig. De politieke constellatie maakte de beleving van het kloosterleven eenvoudiger. Koning Willem II stond in 1840 de kloosterlingen toe hun habijt weer te dragen. De penitenten-recollectinen kozen voor de

Eerste pagina van de Verlichtingen van Mère Marie Joseph.
(Archief Zusters Franciscanessen,
Foto M. Voermans)

De kapel in de tuin van Mariadal waarin Mère Marie Joseph tot september 2011 begraven lag. (Foto E.A. de Rooy, fotocollectie gemeentearchief Roosendaal)

franciscaanse bruine pij met scapulier. Op het hoofd droegen zij een wit mutsje met zwarte sluier. Binnen het klooster liepen de zusters blootsvoets in houten sandalen. Al snel volgde de eerste aanpassing. Mgr. Van Hooydonk werd te verstaan gegeven dat de zusters een minder zonderling kleding moesten dragen. De bruine pij werd vervangen door een eenvoudig zwart kleding met een zwart scapulier met daarop de tekens van het lijden van Christus. De zusters droegen voortaan ook schoenen.²³ Volgens de schrijfster van het gedenkboek vereiste de omschakeling naar een onderwijscongregatie dat de verschillende vestigingen centraal werden aangestuurd en dat de oversten werden benoemd door het hoofdbestuur.²⁴ Bij dit alles bleef de zorg om de franciscaanse identiteit. Al rond 1840 zocht Mère Marie-Joseph contact met de franciscanen om te bezien, of de congregatie niet onder hun bestuur kon staan. In 1845 richtte ze zich met dit verzoek tot de Heilige Stoel. Van Hooydonk zette onmiddellijk stappen om dit te voorkomen en kreeg zijn zin. Vervolgens drong Mère Marie-Joseph bij Van Hooydonk aan op nieuwe constituties, opdat de zusters een regel kregen die bij hun leefwijze paste. In 1855 gaf de inmiddels bisschop geworden Van Hooydonk nieuwe constituties en bijzondere regelen uit voor de in zijn bisdom bestaande congregaties. Bij de tekst was de regel voor de kloosterlijke derde orde van paus Leo X uit 1521 afgedrukt. De constituties ademden geenszins de geest van de constituties van pater Marchant.²⁵ Van Hooydonk liet zich vooral inspireren door de regel die de Bossche bisschop Zwijsen voor de Zusters van Liefde en de fraters van Tilburg had opgesteld. Deze congregaties zijn getekend door de geest van de heilige Vincentius à Paulo en waren allebei bedoeld als onderwijscongregaties. Mère Marie-Joseph heeft zich vervolgens gericht op de spiritualiteit van haar congregatie. Rond 1858 schreef ze de *Verlichtingen*. In dit schrijven greep ze terug op de traditie van de vroege christenen. Religieuzen waren geroepen het leven van de apostelen na te volgen. Dit leven wordt gedragen door de geest van gebed. Op die manier bracht ze de actieve en de contemplatieve kant waardoor het leven van de Roosendaalse zusters gekenmerkt wordt, in beeld. Zij omschreef het leven van

de eerste christenen als een leven van onderlinge liefde, van eenvoud, vlijt en onthechting. Deze innerlijke kant sloot aan bij Mère Joanna van Jesus.²⁶

De stichteres trad in 1857 als overste af en stierf op 8 december 1867. Tijdens de laatste tien jaar van haar leven spande zij zich in om de constituties pauselijk te laten goedkeuren. Pas na de dood van bisschop Van Hooydonk in 1868 kon hiermee een begin gemaakt worden. Zijn opvolger, J. van Genk die tot 1874 het bisdom bestuurde, was zelf een derde-ordeling van Franciscus en woonde, voordat hij tot bisschop werd benoemd, een poos in het moederhuis te Roosendaal.²⁷ Al in 1868 was een nieuwe redactie van de bijzondere Regelen van de congregatie klaar. In deze nieuwe tekst werd uitdrukkelijk verwezen naar de Limburgse hervorming. De structuur van deze bijzondere Regelen sloot ook meer aan bij de Regel van 1521. Hierin waren verwijzingen naar de woorden en daden van de heilige Franciscus van Assisi.²⁸ In 1883 kregen de constituties met daarin vervat de bijzondere Regel definitief de pauselijke goedkeuring. Volgens de schrijfster van het gedenboek overwon de *sensus monasticus* van de penitenten-recollectinen. Zij wijst op het belang van het dagelijks koorgebed, waardoor de congregatie van Roosendaal zowel actief als contemplatief is. Binnen het bisdom Breda zijn de franciscanessen van Mariadal de enige congregatie van pauselijk recht, iets waar de zusters nog steeds trots op zijn.²⁹

Uitbreiding en bloei

De congregatie maakte een periode van grote bloei door. Om de scholen te besturen werd in 1855 het Genootschap tot Opvoeding opgericht. Het moederhuis in Roosendaal werd herhaaldelijk uitgebreid, zowel met kloostergebouwen als met scholen. In 1910 werd het complex aan de Molenstraat uitgebreid met een pensionaat, een mulo, een kweekschool en scholen voor de kinderen uit de Sint-Jansparochie. In 1919 werden het Sint-Norbertuslyceum en het Sint-Gertrudislyceum opgericht. Deze scholen stonden onder het bestuur van de Vereniging Ons Middelbaar Onderwijs. De bekeerlinge mejuffrouw dr. J.M. Kuijjer

Gevelaanzicht van het kloostercomplex in Molenstraat omstreeks 1930. (Gedenboek [89])

was de eerste directrice van het Gertrudis. Vanaf het begin waren zusters aan dit lyceum verbonden. Doordat het mogelijk was om in Roosendaal middelbaar onderwijs te volgen, breidde het pensionaat snel uit. In 1929 telde het 130 meisjes. Door aankoop van enkele percelen grond aan de Kloosterstraat en de Schoolstraat konden de zusters nog meer uitbreiden.³⁰

36

De stichting van Mariadal³¹

In maart 1931 boog het bestuur van de congregatie zich over plannen het moederhuis te verplaatsen. Door de toename van het aantal pensionnaires was de kloostersfeer verloren gegaan. Dit was met name bezwaarlijk voor het noviciaat, omdat dat juist bestemd was voor de ingroei in het kloosterleven. Voor het bestuur vormde dit de aanleiding het moederhuis en het noviciaat los te koppelen van het pensionaat. Binnen het bestuur circuleerden verschillende plannen om dit te verwezenlijken. Het eerste was het pensionaat naar Breda te verplaatsen. Dit was onmogelijk, omdat de Vereniging Ons Middelbaar Onderwijs hier niet mee instemde. Het Sint-Norbertuslyceum kon de steun van het meisjeslyceum niet missen. Veel leraren waren immers aan beide scholen verbonden.³² Een andere optie was het moederhuis met noviciaat te verplaatsen naar het klooster Sint Elisabeth aan de Wouwseweg. Op deze plaats moest ook een kweekschool verrijzen. De kweekscholen in Bergen op Zoom en Breda zouden dan opgeheven worden. Hiertegen kwam de bisschop van Breda mgr. Hopmans in het geweer. Hij deed een tegenvoorstel, namelijk een klooster te bouwen in Kalsdonk nabij een nieuw te stichten parochiekerk. De zusters vonden dit minder geschikt. Deze locatie was veraf gelegen van het station en lag in een volksbuurt. Juist toen viel het oog van de zusters op enkele onbebouwde weilanden aan de Vincentiusstraat. Deze weilanden grensden aan de moestuin van het moederhuis. Hierop viel de keuze, omdat er dan een gemeenschappelijk gebied was tussen moederhuis en het pensionaat. Deze waren eigendom van de families Van de Riet en Baks. De familie Van de Riet wilde aanvankelijk niet verkopen. Na enig overleg kon toch overeenstemming over de koop bereikt worden. Op 19 maart 1933 had de aanbesteding van het klooster plaats. De bouw werd gegund aan de firma Bakkeren te Princenhage voor de som van 307.900 gulden. Het klooster was ontworpen door de architecten J. Cuypers uit Roermond en F.B. Sturm uit Roosendaal. Aan de Vincentiusstraat verrees een kloostergebouw in de stijl van de Delftse School. Het omvatte een noviciaatsvleugel, een rectoraat, een vleugel voor het moederhuis en een kapel in expressionistische stijl, beïnvloed door de benedictijner architect Dom Bellot. In het klooster was ruimte voor een gemeenschap van ongeveer 70 zusters.³³ De naam van het nieuwe klooster luidde Mariadal, als eerbetoon aan Maria, de patrones en beschermvrouwe van de congregatie.³⁴

Het complex van klooster- en schoolgebouwen en tuinen tussen Molenstraat en Vincentiusstraat. Aan de bovenzijde is het nieuwe complex Mariadal te zien, 1935. (Foto AVIODROME Luchtfotografie - Lelystad)

Leven in Mariadal

Op 21 november 1934 consacreerde bisschop P. Hopmans de nieuwe kapel van het moederhuis, toegewijd aan Maria Onbevlekt Ontvangen en de H. Joseph. Op 9 december zegende de rector van het klooster, G. van Dongen, het hele klooster in. Het kloosterleven kon beginnen. Al vier dagen later vertrokken de eerste zusters vanuit het moederhuis naar de missie op Curaçao.

De novicen woonden apart in een afzonderlijke vleugel met een eigen kapel. In deze vleugel leefden buiten de novicen ook de postulanten. Wanneer een meisje intrad volgde een half jaar postulaat. Na dit half jaar volgde het noviciaat. Dit duurde minimaal een jaar. Een enkele maal vroegen de zusters in Rome verlenging aan. Meestal werd dit toegestaan. De novicen volgden dezelfde dagorde als de zusters. Alleen kregen ze dagelijks les van de novicenmeesteres na het ontbijt en het Rozenhoedje dat om 16.45 uur werd gebeden. Ze verlieten het terrein van het klooster niet. De novicenmeesteres onderwees hen in alle aspecten van de liturgie, het kerkelijk jaar, de constituties, de leefregel en het ceremonieel van de orde waarin de concrete gebruiken werden beschreven. Daarnaast kregen ze ook Latijn, zang en oefenden ze het getijdengebed in.

De Tweede Wereldoorlog

38

Het kloosterleven ging tot aan de Tweede Wereldoorlog zijn gewone gang. In september 1939 werd in Mariadal een schuilkelder voor de inwoners van de wijk ingericht. De bewoners betaalden de inrichtingskosten. Al in de meidagen van 1940 maakten ongeveer 500 mensen daar gebruik van. De kapel en de refter werden geraakt door een brandbom. Gelukkig kon men het uitbreken van brand voorkomen. In de omgeving richtten de bombardementen wel schade aan. Delen van de Molenstraat en de achter de kloostertuin gelegen borstelfabriek van Vermunt werden verwoest. Tijdens de eerste oorlogsdagen vingen de zusters in Mariadal velen op door te zorgen voor eten en drinken. Op termijn hadden de verwoestingen in de omgeving ook gevolgen voor de Zusters van Mariadal. Doordat de huizen aan de Molenstraat vernietigd waren, kon de gemeente een doorgang tussen het centrum en de Brugstraat realiseren waardoor het station vanuit het centrum beter bereikbaar werd. Hiervoor moest een groot deel van de moestuin van Mariadal onteigend worden. Al in november 1940 werd hierover onderhandeld. De gemeente verplichtte zich tot de bouw van een muur. De architect Jos Cuijpers tekende voor het ontwerp. De schoonheidscommissie van de gemeente eiste dat de muur onderbroken werd door een monumentale poort en twee uitbouwjes die dienden als kapelletje en prieel. Juist deze verfraaiingen kwamen voor rekening van de zusters. Het prieeltje werd vervangen door een ronde uitbouw waar een boom geplaatst werd. Ondanks de oorlogstijd werd de zogenaamde Binnenweg (de huidige Burgemeester Prinsensingel) gewoon aangelegd en de muur opgebouwd. In juni 1941 was deze gerealiseerd. In de voorzijde van de kapel werd een Mariabeeld geplaatst. Het atelier van Jos Cuijpers leverde dit beeld.

De kapel in de tuinmuur van Mariadal aan de Burgemeester Prinsensingel. Het basreliëf stelt Maria 'Moeder van Smarten' voor, 1975. (Fotocollectie gemeentearchief Roosendaal)

Geleidelijk aan kreeg de oorlog het land meer in zijn greep. De Zusters van Mariadal kregen in juli 1942 het verzoek de religieuzen van de congregatie Jezus, Maria en Joseph uit Hoogerheide in Mariadal op te vangen. In dit huis leefden de oudere zusters en de jong-geprofesten. Het moederhuis van deze zusters in 's-Hertogenbosch was al door de Duitsers gevorderd. Hierdoor waren hun kloosters overbezet. De Zusters van Mariadal toonden zich bereid leden van deze congregatie op te nemen. Op 11 juli vorderden de Duitsers dit klooster daadwerkelijk. De zusters werden enige dagen na de Duitse vordering ontvangen. Ze kregen de beschikking over de eerste en tweede verdieping van de noviciaatsvleugel. Zij gebruikten ook de noviciaatskapel, zodat ze hun eigen leven konden leiden. Tevens maakten ze gebruik van een deel van de kelder. Om de week deden ze hun was in het washuis. Een maand later dreigde Mariadal gevorderd te worden. Op 19 augustus kwam een bericht van de Wehrmacht dat het klooster nog dezelfde dag gevorderd zou worden. Doordat het bericht niet goed was overgebracht, ging dit onheil uiteindelijk niet door. In december 1942 eisten de Duitsers ruimte voor 25 soldaten op. Na overleg met de overste stelden de zusters de pensionaatsgang en enkele klaslokalen van de ULO ter beschikking.

Tot september 1944 bleef het rustig op Mariadal. Op 11 september 1944 leidden de bombardementen op het station de bevrijding in. Buiten de buurtbewoners maakten ook de catechisten gebruik van de schuilkelders. Door deze bombardementen werd het kloosterleven ontregeld. Een deel van de gemeenschap sloiep op strozakken in de kelder. De novicen sliepen in hun refter. 's Nachts waakten twee zusters om bij gevaar de zusters die niet in de kelder sliepen te wekken. Op 14 september werd bij nieuwe bombardementen op het station de kapel geraakt. Vanaf dat moment speelde het kloosterleven zich in de kelder af. De rectoren droegen de Heilige Mis voor de twee in Mariadal gehuisveste gemeenschappen op in de schuilkelder, terwijl enkele andere priesters die in Mariadal hun toevlucht hadden gevonden, de Mis in de kapel lazen. Bij deze vieringen waren de catechisten en enkele andere gelovigen uit de schuilkelder aanwezig. Op zondag 17 september hield de rector zelfs zijn wekelijkse conferentie in de schuilkelder. Door de gevaarlijke oorlogshandelingen waren de mensen in de schuilkelder gedwongen daar te blijven. De zusters troffen maatregelen. De mensen moesten zelf voor groenten en aardappelen zorgen. Die moesten voor half elf gebracht worden. De kok maakte het warme eten in de kloosterkeuken klaar. Om twaalf uur kregen de mensen een warme maaltijd. Om één uur vond de afwas plaats. De resten aten ze 's avonds op. 's Ochtends en 's avonds was er warm water voor koffie of thee. De zusters maakten elke dag de kelder schoon. De kinderen speelden op de open plaats of op straat. De zusters vingden zo ongeveer 98 mensen op. Enkele dagen later riep de bezetter de mannelijke bevolking op te werken aan de tankvallen ten zuiden van Roosendaal. De zusters regelden dat zij konden onderduiken in de tuin, eerst in een varkenshok, later in een schoollokaal. Buiten lichte beschadigingen kwam het klooster ongeschonden de oorlog door.

Vernieuwing na de oorlog

40

Na de oorlog werd het gewone kloosterleven hervat. In 1954 werden de stoffelijke resten van de stichteres van de congregatie, Mère Marie-Joseph, overgebracht van het oude Sainte Marie aan de Molenstraat naar een kapel in de tuin van Mariadal.

In de jaren vijftig en zestig dienden zich de eerste veranderingen in het kloosterleven aan. Vanaf 1953 organiseerde de Stichting Nederlandse Vrouwelijke Religieuzen cursussen voor novicenmeesteressen. Het bleek dat de Zusters van Mariadal nog steeds één jaar noviciaat kenden maar dit meestal verlengden. In de jaren zestig kreeg het noviciaat een ander karakter. Het duurde vijf jaar voordat een zuster eeuwig geprofest werd. Er kwam ook ruimte voor individuele trajecten.³⁵

Van 1962 tot en met 1965 vond het Tweede Vaticaans Concilie plaats. Op 28 oktober verscheen het decreet *Perfectae Caritatis* over de aangepaste vernieuwing van het religieuze leven. Volgens de concilievaders omvatte dit tegelijk een voortdurende terugkeer naar de bronnen van ieder christelijk leven en naar de oorspronkelijke inspiratie van de instellingen als de aanpassing daarvan aan de gewijzigde omstandigheden.³⁶ De bisschoppen formuleerden ook een aantal beginselen voor het welslagen van deze hervormingen. Volgens een van deze beginselen strekt het tot welzijn van de Kerk dat de instellingen hun eigen bijzondere aard en taak bezitten. Daarom moet men de geest en de eigen bedoelingen van de stichters als ook de gezonde tradities getrouw erkennen en handhaven.

De lokale ziekenomroep Azalea in één van de kelders van het klooster Mariadal, 1975. (Fotocollectie gemeentearchief Roosendaal)

Binnen de franciscaanse congregaties leidde dit tot een herontdekking van hun franciscaanse identiteit. In 1969 accepteerden negentien vrouwelijke franciscaanse congregaties de Franciscaanse Leefregel. Derks, Monteiro en Van Heijst wijzen erop dat de sfeer van deze regel verschilt van die van moeder Joanna van Jesus. Kon voor haar het leven niet streng en verstorven genoeg zijn, de nieuwe Leefregel koos voor een wending naar de wereld, vooral naar de armen en zonder praktijken als zelfkastijding aan te bevelen.³⁷ De Zusters van Mariadal hielden in 1970 een vernieuwingskapittel.³⁸ Vanaf dat moment gingen de Penitenten-Recollectinen van Roosendaal officieel als Zusters Franciscanessen van Mariadal door het leven. Het kapittel legde de verantwoordelijkheid voor het gebedsleven, de dagordening en de deelname aan de eucharistieviering bij elke zuster persoonlijk en de leefgroep afzonderlijk, zonder afbreuk te doen aan de waarde van de eucharistie en het gemeenschapsgebed. De zusters richtten zich expliciet naar de eerder genoemde Franciscaanse Leefregel. Pluriformiteit werd geaccepteerd. De herbronning had ook gevolgen voor het noviciaat. Novicen leefden mee in gemeenschappen waar zij rustig de tijd kregen in te groeien in de ware evangelische mentaliteit. Het bestuur stelt een vormingsleidster aan waarbij rekening gehouden werd met de gevoelens van de jongeren zelf. Zij brengt de jongeren bijeen en onderhoudt contact met de verantwoordelijken van de gemeenschappen waarin deze kandidates verbleven. Het kapittel besloot ook voor allen die een beroep doen op de gastvrijheid, de huizen open te stellen. Voor Mariadal had dit grote gevolgen. Het bleef vooraan het moederhuis van de congregatie en tot 1986 de zetel van het Genootschap tot Opvoeding. De functie van novicehuis verdween feitelijk in 1976 toen zuster Will van Hooijdonk als laatste jonge zuster zich door het afleggen van haar geloften aan de congregatie verbond. Wel werd Mariadal een tehuis voor velen in de Roosendaalse samenleving. In de kapel vonden huwelijken en doopsels plaats, terwijl er vanuit de kapel ook burgers begraven werden, diensten die gewoonlijk in een parochiekerk plaatsvonden. Verschillende kerkelijke groepen en maatschappelijke groeperingen maakten graag en dankbaar gebruik van Mariadal. Deze varieerden van parochiebesturen en de Vincentiusvereniging tot Radio Azalea en yoga-groepen. De tuin bleef grotendeels intact.

Mariastede, bestuurscentrum van de Zusters Franciscanessen.
(Foto M. Voermans, 2012)

Wel stonden de zusters in 1970 een deel van de tuin af voor de bouw van de Jeroen Boschschool aan de Kloosterstraat.

In 2011 sloot het moederhuis zijn deuren. Het stoffelijk overschot van Mère Marie-Joseph werd op 1 september 2011 in het bijzijn van bisschop Van den Hende, op dat moment apostolisch administrator van het bisdom van Breda, overgebracht naar het kerkhof bij het voormalige kloosterbejaardenoord Sint Elisabeth aan de Wouwseweg in Roosendaal. Vanaf 2000 was dat een zorgcentrum voor zusters en leken. De zusters, die nog zelfstandig kunnen wonen, namen hun intrek in het appartementencomplex Clarastede aan de Sint Theresiastraat, dat recent als nieuwbouw aan Sint Elisabeth is gerealiseerd. Het bestuurscentrum verhuisde naar Sint Theresiastraat 44 dat de naam Mariastede kreeg. Hiermee is een belangrijk stuk religieuze en sociale geschiedenis van Roosendaal afgesloten.

* Met dank aan zuster Margriet van der Vliet voor de verschaft informatie.

J.C.M. de Jong

Informatiebord bij het bestuurscentrum Mariastede. (Foto M. Voermans, 2012).

Clarastede. (Foto M. Voermans, 2012)

Activiteiten van 'buiten' in Mariadal

Zoals in deze bijdrage reeds op enkele plaatsen is vermeld, was het complex van Mariadal geen gesloten bastion voor 'buitenstaanders'. In tijden van nood vonden inwoners van Roosendaal, maar ook van daar buiten, er een veilig onderkomen. In de laatste decennia van de vorige eeuw stelde de congregatie delen van Mariadal voor allerlei doeleinden, bijeenkomsten of vergaderingen ter beschikking. Over het algemeen geschiedde dat kosteloos voor organisaties met een religieuze achtergrond. Soms werd daar al naar gelang de 'diensten en service' die geboden werd (koffie en thee met een koekje tot eenvoudige lunches) een kleine vergoeding voor betaald. De volgende vermeldingen zijn slechts bedoeld om een indruk te geven van de diversiteit van activiteiten en organisaties die binnen het Mariadalcomplex voor langere of kortere tijd onderdak vonden.

Als voorbeelden van gebruikers met een religieuze achtergrond zijn te noemen: de Vincentiusvereniging, bijeenkomsten van diakens uit de regio Zeeland, charitasvergaderingen van het bisdom Breda, vergaderingen van en studiedagen voor parochiebesturen uit Roosendaal en het bisdom Breda, vergaderingen van schoolbesturen, franciscaanse meeleeftweekeinden 'Lieverlede'. Meer profane gebruikers waren de Roosendaalse Stichting Zieken- en Bejaardenomroep Radio Azalea, het Centrum voor Molinologie (studie van molens en andere mechanische werktuigen op basis van water-, wind- of spierkracht van mens of dier), yogagroepen, cursussen mind-fulness en zangkoren.

In de kapel werden uitvoeringen gegeven georganiseerd door de Roosendaalse Rotaryafdeling. Plaatselijke scholen hielden hier kerstvieringen. Ook werd de kapel gebruikt voor het vieren van de Eerste Communie en het toedienen van het Heilig Vormsel aan met name geestelijk gehandicapte kinderen. Ook veel Roosendalers wisten de kapel te vinden voor het dopen van kinderen, het sluiten van kerkelijke huwelijken en het vieren van uitvaarten.

Ook de tuin mocht zich in een ruime belangstelling verheugen. Het Gertrudiscollege, de Jeroen Boschschool en de jeugd van Don Bosco deden er aan sport en spel en gymnastiek. Vanuit de Roosendaalse VVV werden er in het kader van stadswandelingen bezoeken aan de tuin en de kapel georganiseerd.

Dagorde van de Moederhuisgemeenschap Mariadal was vóór 1961 als volgt:

05.15 uur	Opstaan
05.45 uur	Lauden
	Morgengebed
	Engel des Heren
	Meditatie
06.30 uur	Bed opmaken
06.40 uur	Prime
	Terts
	Eucharistieviering
	Sext
	Ontbijt
	Werkzaamheden
12.00 uur	None
	Diner
	Korte recreatie
	Werkzaamheden
16.00 uur	Vespers
	Boterham en drinken
16.45 uur	Rozenhoedje
	Werkzaamheden of instructie
19.00 uur	Souper
19.30 uur	Metten
	Meditatie
	Recreatie
21.15 uur	Completen
	Groot silentium - naar bed.

Archivalia

Kapittelbesluiten juli 1970:
zusters franciscanessen
"Mariadal" Roosendaal. Pro
manuscripto

Literatuur

Allard, H.J., *Antonius van
Gils en de kerkelijke
gebeurtenissen van zijn tijd.*

's-Hertogenbosch 1876
Annette P.R., M., *Geschiede-
nis van de congregatie der
Penitenten-Recollectinen
van Etten (N.Br.)*. Z.pl.,
1951
Bosch, Adri, *Vierentachtig
verdiepingen: beelden en
woorden bij de vierentachtig
huizen gesticht en bewoond
door de zusters Franciscan-
essen van Roosendaal.*
Roosendaal 2007

Can, A.M.J.L. van, *Vijftig jaar
Gertrudis: 1919-1969.*
Roosendaal 1969
Decreet perfectae caritatis over
de aangepaste vernieuwing
van het religieuze leven, in:
*Constituties en decreten van
het 2^e Vaticaans Oecumenisch
Concilie.* Amersfoort 1967
Engen, Hildo van, *De derde
orde van Sint-Franciscus in
het middeleeuwse bisdom
Utrecht.* Hilversum 2006

Gedenkboek ter gelegenheid van het honderdjarig bestaan der congregatie van de religieuzen van penitenten-recollectinen van de Onbevleete Ontvangenis te Roosendaal: 1832-1 september 1932. Roosendaal 1932

Gerlach, pater, *Geschiedenis der penitenten recollectinen van Dongen; een bijdrage tot de geschiedenis van de emancipatie der katholieken in Nederland*. Dongen 1940

Heijst, Annelies van, Marjet Derks, Marit Monteiro, *Ex caritate; kloosterleven, apostolaat en nieuwe spirit van actieve, vrouwelijke religieuzen in Nederland in de 19^e en 20^e eeuw*. Hilversum 2010

Jong, J.C.M. de, 'Opbouw in strijd met de tijd: 1853-1885', in: J.Y.H.A. Jacobs (red.), *Gaandeweg aaneengesmeed; geschiedenis van het bisdom Breda*. Nijmegen (2003) 60-63

Kok, J.A. de, *Acht eeuwen minderbroeders in Nederland; een oriëntatie*. Hilversum 2007

Melief, P.B.A., *Joannes van Hooydonk: apostolisch administrator en vicaris van het vicariaat Breda, eerste bisschop van Breda 1827-1853-1867*. Tilburg 1987

Nolthenius, H., *Een man uit het dal van Spoleto; Franciscus tussen zijn tijdgenoten*. Amsterdam 1987

Raat, Judith de, *Een verborgen schat; de spiritualiteit van*

de franciscanessen van Dongen, Etten en Roosendaal. Nijmegen 2000

Noten

- 1 Bosch.
- 2 Zij wordt ook wel Mère Joseph genoemd.
- 3 Raat.
- 4 Over Franciscus is een overvloedige berg aan literatuur. Zie Nolthenius. Over de geschiedenis van zijn mannelijke volgelingen zie Kok.
- 5 Raat, 14-15.
- 6 Raat, 15.
- 7 Engen, 233, 296.
- 8 Raat, 16.
- 9 Kok, 193-199.
- 10 Kok, 194.
- 11 Kok, 196.
- 12 Gedenkboek, 14 e.v.
- 13 Deze worden opgesomd in Gerlach, 30.
- 14 Raat, 20-24.
- 15 Over Anthonius van Gils zie onder andere Allard.
- 16 Gerlach, 40-66.
- 17 Melief publiceerde een levensbeschrijving over hem.
- 18 Gerlach, 85 e.v.
- 19 Gedenkboek, 20.
- 20 Gedenkboek, 25-27.
- 21 Raat, 46. Over deze ontwikkelingen zie ook Gedenkboek, 29-32.
- 22 Gedenkboek, 32.
- 23 Gedenkboek, 33.
- 24 Gedenkboek, 48-49.
- 25 Raat, 56-57.
- 26 Raat, 59-61.
- 27 Voor een levensbeschrijving van bisschop Van Genk zie Jong, 60-63.

28 Gedenkboek, 64-65.

29 Gedenkboek, 66.

30 Gedenkboek, 93-94.

31 Het volgende is gebaseerd op de notulen van het bestuur van de Zusters Franciscanessen van Mariadal die bewaard worden in hun archief. Deze pagina's zijn ongenummerd en mijter hand gesteld door zuster Margriet van der Vliet, algemeen overste van de congregatie.

32 Over de relatie tussen beide lycea zie Can. Hij tekent aan dat in de beginjaren meer pensionnaires dan externe leerlingen dit meisjeslyceum bezochten.

33 Mededeling van zuster Margriet van der Vliet.

34 Zie de bestuursnotulen van oktober 1934.

35 Heijst, 693.

36 Decreet, 193.

37 Heijst, 654.

38 De resultaten zijn vervat in de Kapittelbesluiten juli 1970.

Gebrandschilderd glas-in-loodraam in de spreekkamergang van Mariadal.
(Foto G.J. van Linschoten, 2011)